

Sygn. akt V CSK 560/18

POSTANOWIENIE

Dnia 7 października 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Monika Koba

SSN Paweł Grzegorzczak

w sprawie z wniosku N. P., K. P. i T. T.
przy uczestnictwie M. S., A. S., A. S., B. S., J. S. i M. S.
o zmianę postanowienia w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 7 października 2020 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy T. T.
od postanowienia Sądu Okręgowego w J.
z dnia 12 czerwca 2018 r., sygn. akt (...),

**uchyla zaskarżone postanowienie w części oddalającej
apelację wnioskodawcy T. T. i w tym zakresie sprawę przekazuje
Sądowi Okręgowemu w J. do ponownego rozpoznania oraz
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w J. oddalił apelację wnioskodawców N. P., K. P. i T. T. oraz apelację uczestnika M. S. od postanowienia Sądu Rejonowego w J. oddalającego ich wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku po J. S.

Postanowieniem z dnia 9 stycznia 2013 r. Sąd Rejonowy w J. stwierdził nabycie spadku po J. S., zmarłej dnia 16 marca 1926 r., na podstawie ustawy na

rzecz męża B. S. oraz dzieci, a to: J. S., U. S. i Z. S. po ¼ części. Orzeczenie uprawomocniło się na skutek upływu terminu do wniesienia środka odwoławczego.

Postanowieniem z dnia 10 października 2013 r. Sąd Najwyższy odrzucił skargę Z. S. o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego postanowienia z dnia 9 stycznia 2013 r.

Sąd pierwszej instancji wyjaśnił, że skuteczność wniosku o zmianę prawomocnego postanowienia spadkowego w trybie art. 679 k.p.c. jest uzależniona od wykrycia okoliczności i dowodów, których zainteresowany nie mógł powołać w postępowaniu spadkowym, a tymczasem wnioskodawcy nie powołują się na takie okoliczności.

Sąd drugiej instancji uznał za prawidłowe rozstrzygnięcie Sądu pierwszej instancji, ale z innej przyczyny. Stwierdził, że wnioskodawcy nie wykazali interesu prawnego w złożeniu wniosku o zmianę prawomocnego postanowienia spadkowego, jak tego wymaga art. 679 § 2 k.p.c.

W skardze kasacyjnej wnioskodawcy zaskarżając postanowienie Sądu drugiej instancji w całości wnieśli o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w J. do ponownego rozpoznania. Zarzucili naruszenie przepisów prawa procesowego, tj. art. 679 § 2 i 3 k.p.c. przez wadliwe ustalenie, że wnioskodawcy nie mają interesu prawnego w rozumieniu art. 1025 § 1 k.c. i art. 510 § 1 k.p.c., w sytuacji gdy wnioskodawca T. T. jest współwłaścicielem nieruchomości spadkowej, zaś wnioskodawcy N. i K. P., jako uprawnieni z przedwstępnej umowy sprzedaży, mają rzeczywisty i bezpośredni interes prawny w zmianie orzeczenia spadkowego; art. 328 § 1 k.p.c. przez pominięcie w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia, że wnioskodawca T. T. jest współwłaścicielem nieruchomości spadkowej i jest zainteresowany zniesieniem jej współwłasności oraz wskutek bezpodstawnego przyjęcia wygaśnięcia przedwstępnej umowy wnioskodawców N. i K. P.

W uzasadnieniu wskazali, że przed Sądem Rejonowym w G. toczy się postępowanie o zniesienie współwłasności nieruchomości, której współwłaścicielką była J. S., ale aktualnie jest zawieszone z powodu wadliwości w ustaleniu kręgu spadkobierców po niej.

Postanowieniem z dnia 11 września 2019 r. Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej wnioskodawców N. P. i K. P..

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Okręgowy, oddalając apelację wnioskodawców z powodu braku po ich stronie interesu prawnego w złożeniu wniosku o zmianę postanowienia spadkowego po J. S., skoncentrował się jedynie na badaniu interesu prawnego wnioskodawców N. P. i K. P., pomijając analizę interesu prawnego wnioskodawcy T. T.. Uzasadnienie zaskarżonego postanowienia w odniesieniu do wnioskodawcy T. T. w podstawie faktycznej rozstrzygnięcia pomija przytoczone przez niego okoliczności, z których wywodzi swoje zainteresowanie w złożeniu wniosku o zmianę postanowienia spadkowego. Stanowi to naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c., które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 393³ § 1 pkt 2 k.p.c.), bowiem wnioskodawca w uzasadnieniu wniosku podnosi, że jest współwłaścicielem nieruchomości, której współwłaścicielką była również J. S., przy czym udziału tego nie nabył od jej spadkobierców, a ponadto toczy się postępowanie o zniesienie współwłasności przedmiotowej nieruchomości, które jest zawieszone ze względu na niniejsze postępowanie.

Wniosek o wszczęcie postępowania o uchylenie lub zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku może zgłosić każdy zainteresowany (art. 679 § 2 k.p.c.), czyli osoba, której praw dotyczy wynik postępowania. Pojęcie zainteresowanego należy rozumieć zgodnie z definicją zawartą w art. 510 § 1 k.p.c., który taki przymiot przyznaje każdemu, czyich praw dotyczy wynik postępowania. Kategorią podmiotu zainteresowanego wynikiem postępowania ustawodawca posługuje się na gruncie przepisów o postępowaniu nieprocesowym, jednak zakres normatywny tego pojęcia nie różni się od pojęcia interesu prawnego. Interes prawny może być bezpośredni albo pośredni, tj. pozostający obok istoty oraz skutków mającego zapaść rozstrzygnięcia (zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 7 października 1947 r., C.II. 374/47, OSN 1948, nr 2, poz. 48, uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1974 r., III CZP 88/74, OSNCP 1976, nr 1, poz. 4).

Zainteresowanie, o którym mowa w art. 679 § 2 k.p.c., musi mieć charakter prawny, a jego wpływ na wynik postępowania spadkowego rzeczywisty i skonkretyzowany. Okoliczności faktyczne konkretnej sprawy decydują o przyjęciu, czy wnioskodawca ma interes prawny w złożeniu wniosku o uchylenie lub zmianę postanowienia spadkowego (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 1 czerwca 2000 r., IV CKN 470/00, nie publ., z dnia 24 października 2001 r., III CKN 366/00, nie publ.). Jakkolwiek postępowanie o zmianę postanowienia spadkowego na podstawie art. 679 k.p.c. nie służy naprawieniu błędów sądu ani stron w postępowaniu spadkowym, to przewidziany w art. 670 k.p.c. obowiązek badania z urzędu, kto jest spadkobiercą, powstaje wtedy, gdy wniosek o zmianę postanowienia spadkowego składa ten, kto może wykazać swoje zainteresowanie w sprawie, w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. w zw. z art. 679 § 2 k.p.c. (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 1966 r., II CR 205/66, OSNCP 1966, nr 12, poz. 224 i z dnia 29 kwietnia 2016 r., I CSK 298/15, nie publ.). Celem postępowania uregulowanego w tym przepisie jest w takiej sytuacji skorygowanie niezgodnego ze stanem rzeczywistym stwierdzenia nabycia spadku (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 1982 r., III CZP 15/81, OSNCP 1982, nr 8-9, poz. 118, z dnia 16 grudnia 1983 r., III CZP 65/83, OSNCP 1984, nr 7, poz. 111).

Pomimo odmienności sformułowań przepisu art. 679 § 2 k.p.c., który przyznaje legitymację do zgłoszenia wniosku o uchylenie lub zmianę postanowienia spadkowego każdemu zainteresowanemu i art. 1025 § 1 k.c., przyznającego uprawnienie do złożenia wniosku o stwierdzenie nabycia spadku osobie, która ma w tym interes, przyjmuje się, że krąg osób uprawnionych do złożenia wniosku o uchylenie lub zmianę postanowienia spadkowego, pokrywa się z kręgiem osób uprawnionych do złożenia wniosku o stwierdzenie nabycia spadku (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 1981 r., III CZP 2/81, OSNCP 1981, nr 8, poz. 144; postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1966 r., II CR 94/66, OSNCP 1967, nr, poz. 6, z dnia 4 września 1969 r., I CR 422/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 113, z dnia 12 stycznia 1983 r., III CRN 218/82, OSNCP 1983, nr 8, poz. 124, z dnia 8 września 1999 r., I CKN 120/98, nie publ., z dnia 24 października 2001 r., III CKN 366/00, nie publ., z dnia 6 lutego 2008 r., II CSK 433/07, nie publ.

i z dnia 28 stycznia 2009 r., IV CSK 361/08, OSNC - ZD 2010, nr A, poz. 9; już w uchwale z dnia 11 lutego 1958 r., 3 CO 29/57, OSN 1958, nr IV, poz. 120, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że współwłaściciel nieruchomości może domagać się stwierdzenia nabycia spadku po innym współwłaścicielu na rzecz jego spadkobierców, chociaż sam nie rości sobie praw do spadku, a ponadto wskazał, że położenie współwłaściciela w stosunku do spadkobierców zmarłego dalszego współwłaściciela jest podobne do sytuacji wierzycieli spadkodawcy).

Współwłaściciel nieruchomości występujący z wnioskiem o stwierdzenie nabycia spadku po innym jej współwłaścicielu ma interes, w rozumieniu art. 1025 § 1 zd. 1 k.c., nie tylko w uzyskaniu w ogóle stwierdzenia nabycia spadku, ale również w prawidłowym wykazaniu następstwa po spadkodawcy - współwłaścicielu, zważywszy na to, że spadkobiercy staną się współwłaścicielami takiej nieruchomości. Dlatego też nie można ograniczać interesu prawnego współwłaściciela tylko do uzyskania stwierdzenia nabycia spadku, bez względu na jego treść. W przeciwnym wypadku nie mógłby wnieść środka odwoławczego od orzeczeń co do istoty sprawy, czy skargi kasacyjnej, a takich ograniczeń podmiotowych nie przewidują ogólne przepisy o postępowaniu nieprocesowym - art. 518 k.p.c. i art. 519 k.p.c., jak i regulujące postępowania o stwierdzenie nabycia spadku oraz o uchylenie lub zmianę prawomocnego postanowienia spadkowego.

W dotychczasowym orzecznictwie Sąd Najwyższy wskazywał, że krąg osób mających interes prawny w uzyskaniu prawidłowego stwierdzenia nabycia spadku, a tym samym w złożeniu wniosku o zmianę postanowienia spadkowego nie można ograniczyć do spadkobierców, wierzycieli spadkobierców i wierzycieli spadku. Interes prawny w złożeniu takiego wniosku może mieć także współwłaściciel przedmiotów wchodzących w skład spadku (zob. postanowienia z dnia 12 stycznia 1983 r., III CRN 218/82, OSNCP 1983, nr 8, poz. 124 i z dnia 6 lutego 2008 r., II CSK 433/07, nie publ.).

Oczywiście w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku inicjowanych przez spadkobiercę, poza potencjalnymi spadkobiercami, inne podmioty nie biorą udziału, a to ze względu na ograniczoną kognicję sądu spadku, który z urzędu bada tylko kto jest spadkobiercą (art. 670 k.p.c.). Nie ustala składu majątku spadkowego,

poza gospodarstwem rolnym i to o ile spadek otwarł się przed 14 lutego 2001 r., przy dziedziczeniu ustawowym (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 stycznia 2001 r., P 4/99, OTK 2001, nr 1, poz. 5), ani też nie bada interesu prawnego innych osób, w tym współwłaścicieli nieruchomości, w której udział wchodzi w skład spadku (zob. art. 669 k.p.c.). Ograniczenie kognicji sądu spadku w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku do badania, kto jest spadkobiercą, nie nakłada na sąd obowiązku wzywania do udziału w sprawie innych osób niż potencjalni spadkobiercy (z ustawy i z testamentu; por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1966 r., III CR 94/66) oraz zapisobiorca windykacyjny (art. 677 § 2 k.p.c.). Współwłaściciel nieruchomości jest natomiast z urzędu uczestnikiem postępowania w sprawie o dział spadku i zniesienie współwłasności (art. 689 k.p.c.).

Pojęcie zainteresowania (interesu prawnego) w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. w odniesieniu do współwłaściciela powinno być interpretowane podobnie na gruncie różnego typu spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. W postanowieniu z dnia 26 kwietnia 2013 r., II CSK 445/12, (OSNC - ZD 2014, nr C, poz. 45), Sąd Najwyższy, badając interes prawny współwłaściciela rzeczy w sprawie o zasiedzenie udziału przez innego współwłaściciela wskazał, że jest on uprawniony do wniesienia apelacji od postanowienia w przedmiocie zasiedzenia udziału w nieruchomości w zakresie niezależnym od przysługującego skarżącemu udziału we własności takiej rzeczy. W uzasadnieniu zwrócił uwagę na szczególny charakter prawny stosunku współwłasności wynikający z przepisów prawa materialnego, a z drugiej strony podkreślił, że dotychczasowy współwłaściciel rzeczy ma interes prawny, a tym samym *gravamen*, w prawidłowym określeniu kręgu osób będących rzeczywistymi, tj. z uwzględnieniem także przepisów o zasiedzeniu rzeczy, jej współwłaścicielami.

Interes prawny współwłaściciela w prawidłowym ustaleniu stosunku współwłasności i wysokości udziałów poszczególnych współwłaścicieli, jest szczególnie eksponowany w sprawach o zniesienie współwłasności, w których sąd rozstrzyga, między współwłaścicielami, spory o własność (art. 618 § 1 k.p.c.), w tym o wysokość udziałów w rzeczy wspólnej (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1979 r., III CZP 1/79, OSNCP 1979, nr 12, poz. 229), a także w

odniesieniu do przysługiwania tytułu współwłasności określonego współwłaściciela (zob. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 1986 r., III CZP 92/86, OSNCP 1988, nr 1, poz. 9 oraz z dnia 12 stycznia 2010 r., III CZP 114/09, OSNC 2010, nr 7-8, poz. 102 i powołane w uzasadnieniu orzecznictwo), z tym że do momentu wszczęcia sprawy o zniesienie współwłasności tego rodzaju sprawy są rozpoznawane w procesie. W wymienionych sprawach legitymacja procesowa współwłaściciela nie była kwestionowana także wówczas, gdy wynik sprawy nie wpływał na wielkość udziału we wspólnej rzeczy występującego z żądaniem współwłaściciela; interes prawny współwłaściciela był wywodzony z jego uprawnienia do prawidłowego ustalenia stosunku współwłasności. Ze względu jednak na domniemanie prawne statuowane w art. 1025 § 2 k.c., współwłaściciel rzeczy, w postępowaniu o zniesienie współwłasności, nie może kwestionować w trybie art. 618 § 1 k.p.c. uprawnień następców prawnych po innym współwłaścicielu, jeśli legitymują się prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku. W takiej sytuacji współwłaściciel może wystąpić z wnioskiem o uchylenie lub zmianę postanowienia spadkowego.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 108 § 1 k.p.c. w zw. z art. 398²⁰ k.p.c., art. 391 § 1 k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c.

jw